

Kernboodschap

GGD GHOR Nederland reageert graag op de nationale omgevingsvisie: de ontwerp-Nota Ruimte (hierna Nota Ruimte). Het bereiken en in stand houden van een veilige en gezonde fysieke leefomgeving is een maatschappelijke en in de Omgevingswet verankerde behoefte. We zijn blij dat een goede en gezonde leefomgevingskwaliteit als eerste nationaal belang staat genoemd in de Nota Ruimte. De Nota Ruimte is bij uitstek het middel om deze doelstelling te borgen.

Wij zien een aantal mogelijkheden om deze borging te versterken: een duidelijkere definitie van 'een gezonde leefomgevingskwaliteit', een meer uitgesproken Rijksambitie met zichtbare nationale beleidskeuzes die de gezondheid van alle inwoners van Nederland actief beschermt en bevordert en het opnemen van concrete voorbeelden van hoe dit ruimtelijk kan worden vormgegeven.

Hiernaast maken we ons zorgen over een aantal ambities uit de Nota Ruimte die, op cruciale onderdelen, juist zorgen voor verslechtering van een veilige en gezonde fysieke leefomgeving.

We willen een aantal zaken extra onderstrepen;

- In de Nota Ruimte zijn drie leidende principes opgenomen welke worden gehanteerd bij grote ruimtelijke opgaven. Wij stellen voor om het eerste nationaal belang 'een goede en gezonde leefomgevingskwaliteit' te verwerken in deze leidende principes. Hiervoor is een integrale benadering nodig waarin zowel gezondheidsbeschermende als gezondheidsbevorderende waarden zoals nabijheid van groen van goede kwaliteit, toegankelijkheid van voorzieningen, beweegvriendelijkheid en gemeenschapsgevoel centraal staan.
- Naast integraliteit, is ook transparante en navolgbare besluitvorming op basis van deze leidende principes van belang. Dit maakt dat iedereen kan zien welke argumenten en belangen zijn meegewogen. We willen dat ruimtelijke besluiten, uitlegbaar en goed onderbouwd tot stand komen.
- Het accepteren van verhoogde milieubelasting binnen wettelijke kaders (zoals voorgesteld in deze Nota Ruimte) heeft duidelijk negatieve gezondheidseffecten. Gezondheidsschade – en daarmee ziektebelasting en bijbehorende zorgkosten – treedt immers in ruime mate op bij niveaus onder de wettelijke normen evenals door de cumulatie van verschillende bronnen (verkeer, industrie, geur, geluid).
- Daarbij vinden wij het van belang te vermelden dat de bijdrage van milieugerelateerde ziektebelasting groter is dan die van bijvoorbeeld obesitas of onvoldoende beweging¹. Ziektebelasting is inherent verbonden met de vraag naar zorg en daarmee met maatschappelijke kosten. Een steeds groter aandeel van het BBP gaat naar de zorg. Het aandeel stijgt van 11,2% in 2019 naar 14,6% in 2050². Inzet op preventie, en in het bijzonder een gezonde leefomgeving, is van essentieel belang om de druk op de zorg te verminderen.
- Er is sprake van stapeling van factoren bij kwetsbare groepen, wat verder bijdraagt aan gezondheidsverschillen. Gezond ruimtelijk beleid helpt bij het verkleinen van deze ongelijke

¹ [Leefomgeving | Ziektebelasting | Volksgezondheid en Zorg](#)

² [Zorggebruik en zorguitgaven | Trendscenario VTV-2024 | Volksgezondheid Toekomst Verkenning 2024](#)

verdeling en bij het voorkomen van afwenteling tussen plekken, groepen, en generaties. In deze Nota Ruimte is hier (nog) geen aandacht voor.

- Advies is om in de Nota Ruimte expliciet de verbinding te maken met de Landelijke Nota Volksgezondheid, die recent is gepubliceerd. De Nota Ruimte dient immers deels faciliterend te zijn aan ambities genoemd in de Landelijke Nota Volksgezondheid (de openbare ruimte dient zo ingericht te worden dat deze ambities uit de Landelijke Nota Gezondheidsbeleid mogelijk maakt).

Hieronder gaan we uitgebreider in op de tekst en doen wij een aantal concrete tekstvoorstellen.

Uitgebreide reactie GGD GHOR Nederland op de ontwerp-Nota Ruimte

Hoofdstuk 1 Nederland van toen naar nu

Het is van essentieel belang om urgente maatschappelijke opgaven, zoals woningbouw, in goede banen te leiden. Regels en voorschriften zijn hierbij belangrijk omdat ze voorkomen dat negatieve effecten worden afgewenteld op komende generaties. Woningen die nu gebouwd worden staan er over tientallen jaren immers nog.

In de Nota Ruimte (*Hoofdstuk 1, p. 19-20*) worden regels en voorschriften soms neergezet als obstakels bij het aanpakken van urgente maatschappelijke opgaven. De suggestie dat regels 'in de weg zitten' doet geen recht aan hun beschermende functie voor de gezondheid en het welzijn van inwoners. Zowel het OVV rapport 'industrie en omwonenden' (april 2023) als de rechter hebben (herhaaldelijk) geconcludeerd dat Nederland tekortschiet qua gezondheidsbescherming, omdat economische belangen zwaarder wegen dan welzijn. De Nota Ruimte lijkt deze scheve balans te bevestigen, door weinig aandacht te schenken aan de negatieve gezondheidseffecten van een slechte leefomgeving. Deze zijn zelfs groter dan die van obesitas of onvoldoende beweging, met bijbehorende economische kosten voor de maatschappij. In plaats van regels te zien als belemmering, moeten ze worden ingezet als instrument voor het bereiken van een gezonde leefomgeving.

Hoofdstuk 3 Nederland en de wereld

De Nota Ruimte (*Hoofdstuk 3, p. 29, 31*) erkent het belang van het voorkomen van gezondheidsrisico's en het creëren van een prettige, veilige leefomgeving. Advies is om ook hinder en slaapverstoring als effecten op de gezondheid te beschouwen in de Nota Ruimte, gezien dit van grote invloed kan zijn op de kwaliteit van leven. In de Nota Ruimte wordt niet duidelijk wat precies wordt verstaan onder gezondheidseffecten.

Vage termen als "extreem" en "te groot" maken het beleid onvoldoende concreet en toetsbaar. Zonder heldere definities en kaders bestaat het risico dat gezondheidsrisico's en overlast niet serieus worden aangepakt. Een "goede leefomgeving" moet expliciet worden omschreven en omvat meer dan alleen schone lucht en water. Het gaat ook om sociale, ruimtelijke en psychologische aspecten die bijdragen aan welzijn en gezondheid.

Daarnaast benoemt de Nota Ruimte (*Hoofdstuk 3, p. 31*) terecht dat intensiever ruimtegebruik leidt tot gezondheidsrisico's zoals luchtverontreiniging, geluidsoverlast en verspreiding van infectieziekten. Toch blijft onduidelijk welke concrete keuzes en sectoren hieraan bijdragen. De spanning tussen maatschappelijke behoeften en een gezonde leefomgeving is grotendeels het gevolg van eerdere beleidskeuzes, zoals de nadruk op de ontwikkeling van autoverkeer (en daarmee het vergroten van autoafhankelijkheid), intensieve veehouderij, chemische industrie, het faciliteren van vliegverkeer en te weinig aandacht voor de daarmee gepaard gaande negatieve effecten op de volksgezondheid.

Hoofdstuk 4 Visie 2050

Tekstvoorbeeld in paragraaf 4.1 Visie 2050, Elke regio telt

We stellen de volgende tekst suggestie voor na deze zin "We willen toekomstige generaties Nederlanders een goede kwaliteit van leven bieden, met een aantrekkelijke, veilige en gezonde leefomgeving": **Onze ambitie is om de mens als gebruiker centraal te stellen bij (grootschalige)**

ruimtelijke ontwikkelingen. We werken aan een gezondere leefomgeving door, op nationaal niveau zowel gezondheidsbevorderende als de gezondheidsbeschermende aspecten mee te wegen in besluitvorming en gaan uit van het concept positieve gezondheid (zie ontwerp Landelijke Nota Gezondheidsbeleid). Hierbij dient de schadelijke invloed van milieufactoren als lucht, bodem, geluid, geur en bestrijdingsmiddelen zo klein mogelijk te zijn. Nieuwe initiatieven mogen geen onevenredig negatieve effecten hebben op de kwaliteit van het milieu en de leefomgeving en daarmee op de gezondheid van onze inwoners.

Tekstvoorstel in paragraaf 4.2 Principes voor het maken van ruimtelijke keuzes, in vet aangegeven.

“De grote ruimtelijke opgaven vragen om nieuwe oplossingen en een rechtvaardige verdeling van de schaarse ruimte met een balans tussen lusten en lasten. Daarom hanteren we drie leidende principes in de Nota Ruimte:

1. Meervoudig ruimtegebruik

Ruimte is schaars en waardevol. We zoeken waar het kan naar mogelijkheden voor functiecombinaties en naar efficiënt ruimtegebruik met behoud van **en streven naar een gezonde(re) leefomgeving en ruimtelijke kwaliteit.**

2. Gebiedskenmerken centraal

We beschermen en benutten wat er is en ontwikkelen nieuwe, onderscheidende ruimtelijke kwaliteit **die bijdraagt aan de gezondheid van de inwoners van Nederland.** We werken aan lokaal en regionaal passende oplossingen. Bij gebiedskenmerken worden ook indicatoren voor een gezonde leefomgeving meegenomen. Ter inspiratie zie ‘Basisset Indicatoren Gezonde Leefomgeving’³.

3. Zoveel mogelijk voorkomen van afwentelen

We schuiven problemen niet zonder meer door naar elders of naar toekomstige generaties en we streven naar een rechtvaardige verdeling van de lusten en lasten”

De Nota Ruimte spreekt terecht de ambitie uit om toekomstige generaties een goede kwaliteit van leven te bieden, met een aantrekkelijke, veilige en gezonde leefomgeving (Hoofdstuk 4.4.1). In de principes voor ruimtelijke keuzes (Hoofdstuk 4.4.2) wordt benadrukt dat milieukwaliteit, gezondheid en leefbaarheid een stevigere plek moeten krijgen, en dat we negatieve effecten niet mogen afwentelen op komende generaties, ook vanwege de maatschappelijke kosten op lange termijn.

Toch blijft gezondheid in de verdere uitwerking van deze principes opvallend afwezig. In het hoofdstuk waarin de vier integrale thema's worden samengevat, komt gezondheid nauwelijks terug. Slechts één keer wordt het genoemd onder het thema “landbouw en natuur”, terwijl ook in andere domeinen grote gezondheidsrisico's spelen en kansen worden gemist.

Bijvoorbeeld in de paragraaf over economie en energie (4.4.2) waar wordt gesproken over een forse uitbreiding van de energie-infrastructuur. Dit kan leiden tot verhoogde blootstelling aan elektromagnetische velden (EMV) en laagfrequent geluid (LFG). Hoewel er voor EMV-normen bestaan, ontbreekt dit voor LFG, terwijl steeds meer mensen hinder ervaren. Ook de zorgen over EMV mogen niet genegeerd worden.

Hoofdstuk 6 Water en bodem

De Nota Ruimte (Hoofdstuk 6, p. 75, 89, 207) erkent het belang van het beschermen van kwetsbare functies zoals ziekenhuizen tegen klimaatverandering, maar mist aandacht voor kwetsbare mensen, zoals ouderen en mensen met een lage sociaaleconomische positie, in hun dagelijkse - vaak ongezonde leefomgevingen. Hoewel nabijheid van voorzieningen, toegankelijkheid en groene openbare ruimte worden genoemd als bevorderende factoren, blijft de mate van gezondheidsbescherming bij deze groepen onvoldoende uitgewerkt. Slechte woningkwaliteit en milieufactoren zoals luchtvervuiling, geluidsoverlast en gevaarlijke stoffen versterken gezondheids- en veiligheidsrisico's (en bijbehorende maatschappelijke kosten). Het is daarom essentieel om niet alleen woningen te verbeteren, maar ook de omgeving waarin ze staan, en bronmaatregelen te

³ [Aan de slag. Basisset indicatoren Gezonde Leefomgeving](#)

nemen om negatieve blootstelling te voorkomen of beperken. Juist voor kwetsbare groepen, die al een gezondheidsachterstand hebben en vaker te maken hebben met een stapeling van milieudruk in de directe leefomgeving, is dit van groot belang.

Hoofdstuk 7 Landbouw en natuur

De Nota Ruimte beschrijft in *hoofdstuk 7* (p. 254) dat landbouw veel ruimte vraagt en impact heeft op bodem, water en natuur, maar benoemt onvoldoende de gezondheidsrisico's die hiermee samenhangen. Door afname van de biodiversiteit worden natuursystemen kwetsbaarder. Dit heeft impact op de mate waarin de natuur zich kan aanpassen aan bijvoorbeeld klimaatverandering en voedselzekerheid. Dit heeft steeds meer impact op gezondheid. Daarnaast ondervinden omwonenden van landbouw een hogere blootstelling aan risicofactoren, zoals gewasbeschermingsmiddelen, fijnstof en infecties. Zo kan blootstelling aan NO₂, fijnstof en endotoxinen luchtwegklachten veroorzaken of verergeren. Naast primair fijnstof draagt de veehouderij ook bij aan de productie van secundair fijnstof, via de emissie van ammoniak.

Bij het plannen van ruimtelijke ontwikkelingen in het buitengebied, zoals het toevoegen van zorgvoorzieningen, kinderdagverblijven of andere gevoelige bestemmingen, is het van groot belang om gezondheidsrisico's zorgvuldig mee te wegen.

Ook kunnen zoönosen - infecties die overgedragen kunnen worden van dier naar mens – een risico vormen voor de gezondheid. Denk aan een verhoogd risico op longontsteking bij omwonenden van geitenhouderijen. Wij adviseren daarom om gevoelige bestemmingen niet binnen 250 meter van veehouderijen te plaatsen, en om binnen 1 kilometer van geitenhouderijen extra terughoudend te zijn. Bovendien moet ook de impact van geur, bijvoorbeeld vanuit de stallen, overwogen worden. Geur kan hinder veroorzaken en de beleving van de leefomgeving negatief beïnvloeden. Wij raden aan om maatregelen te treffen om de belasting van geur terug te dringen én in gebieden waar er veel geurbelasting is geen nieuwe gevoelige bestemmingen te bouwen.

De Nota Ruimte (*Hoofdstuk 7*, p. 109, 117) legt de nadruk op het terugdringen van uit- en afspoeling van gewasbeschermingsmiddelen vanuit de landbouw, met als doel het verbeteren van de water- en bodemkwaliteit. Wat betreft gewasbeschermingsmiddelen is er nog veel onbekend over de langetermijneffecten van blootstelling via drift, verdamping en huisstof bij omwonenden. Dan is het vanuit het voorzorgsprincipe (vanuit de Gezondheidsraad) verstandig om blootstelling zoveel mogelijk te voorkomen. Het is belangrijk om bij het treffen van maatregelen altijd te beginnen bij de bron, dus het verminderen of elimineren van emissies. Vervolgens kunnen overdrachtsmaatregelen worden ingezet, zoals zoveel mogelijk afstand tussen het landbouwperceel en de omwonenden creëren, fysieke afscheiding en toepassing van best beschikbare technieken. Pas in laatste instantie zijn maatregelen bij de ontvanger aan de orde. Hoewel de Nota Ruimte aandacht besteedt aan het terugdringen van uitspoeling naar water en bodem, ontbreekt de focus op blootstelling van omwonenden. Zowel telers als overheden dragen hierin een gedeelde verantwoordelijkheid.

Gezondheid moet transparant en integraal (gezondheid in alle beleidsdomeinen) worden meegewogen in ruimtelijke keuzes, zowel in beschermende als bevorderende zin. Bij besluitvorming over landbouw en ruimtelijke inrichting is het noodzakelijk om milieubelastende factoren zoals emissies en zoönoserisico's mee te nemen (*Hoofdstuk 7*, p. 134, 236). Deze moeten bij voorkeur getoetst worden aan gezondheidskundige advieswaarden aangezien de wettelijke normen onvoldoende rekening houden met de gezondheidsrisico's. Gezondheidsrisico's, door bijvoorbeeld fijnstof en NO₂ treden namelijk al op bij concentraties onder de wettelijke normen⁴.

Hoofdstuk 8 Economie en energie

De Nota Ruimte richt zich in *hoofdstuk 8* op het gebruiken van onbenutte milieuruimte voor bedrijfsmatige uitbreiding (p. 143). Waar het gebruik van deze milieuruimte echter niet noodzakelijk is, kan die ook te worden ingezet voor het verbeteren van de leefomgeving, of zelfs voor woningbouw. Een andere mogelijkheid, die overigens niet in de Nota Ruimte besproken wordt, is om emissie door bedrijven te beperken en zo milieuruimte te creëren.

⁴ [Luchtkwaliteit - fijn stof | RIVM](#)

De Nota Ruimte benadrukt (*Hoofdstuk 8, p. 153*) het belang van milieuzonering als middel om de kwaliteit van de leefomgeving te beschermen. Door hinderlijke functies, zoals industrie ruimtelijk te scheiden van gevoelige functies zoals wonen, wordt overlast beperkt. Er wordt onderscheid gemaakt tussen rustige woonwijken en gemengde woongebieden, waarbij in gemengde gebieden ook functies als winkels, horeca en kleine bedrijven zijn toegestaan. Voor deze gebieden gelden kleinere richtafstanden tot hinderlijke functies, wat directe gevolgen kan hebben voor de leefkwaliteit van bewoners en dus ook een risico kan vormen voor de gezondheid. Functies combineren kan negatieve gevolgen hebben op de gezondheid en het welzijn van mensen. Denk aan meer blootstelling aan geluid, trillingen, emissies naar lucht, bodem en water, en veiligheidsrisico's door bijvoorbeeld gevaarlijke stoffen.

In de Nota Ruimte is aandacht voor de energietransitie, waarbij wordt ingezet op uitbreiding van andere vormen dan fossiele energie. Naast de bestuurlijke afspraken over ontwikkelingen rond de Novex gebieden zet de nota ook in op de mogelijkheden van windenergie op de Noordzee en de uitbreiding van waterstofnetwerken. Hierbij zal er vooral gekozen worden voor het efficiënt benutten van de huidige infrastructuur. Uiteraard wordt er ook gesteld dat dit in de milieuzonering gebeurt. Anders gezegd, de mensen moeten veilig kunnen wonen en werken. Er wordt echter onvoldoende ingegaan op de zonering versus de veiligheidsrisico's die aan de verschillende vormen van de energietransitie kleven. Concretiseer dit verder in de nota.

In de Nota Ruimte (*Hoofdstuk 8, p. 167*) wordt terecht benadrukt dat de industrie moet blijven werken aan schonere productieprocessen, zodat de leefomgeving beschermd blijft en er duidelijkheid ontstaat voor zowel bedrijven als omwonenden. Tegelijkertijd staat in de Nota Ruimte dat het Rijk voortaan de grenzen vastlegt voor geluidproductieplafonds en plaatsgebonden risico's bij industrieclusters, en niet langer het bevoegd gezag als de gemeenten of (als daartoe wordt gekozen) de provincie. Dit betekent dat lokale overheden minder mogelijkheden hebben om zelf sturing te geven aan een gezonde woonomgeving en bescherming tegen hoge geluidbelasting. Elke leefomgeving is echter anders, met eigen uitdagingen en behoeften. En daarom is de mogelijkheid tot het nemen van lokale ruimtelijke besluiten van groot belang om de leefomgeving te verbeteren en gezondheidswinst te behalen.

Hoofdstuk 9 Wonen, werken en bereikbaarheid

In het algemeen benadrukt de Nota Ruimte in *hoofdstuk 9* terecht het belang van nabijheid tussen wonen, werken, groen en voorzieningen om mobiliteit te beperken en de leefomgeving gezonder te maken. Functiemenging brengt zowel positieve gezondheidseffecten (o.a. voorzieningen op loopafstand) met zich mee alsook aandachtspunten (zie bovenstaand, onder kopje 'Hoofdstuk 8 Economie en energie'). Ook de strategische indeling volgens VISTA (Versterken, Initiëren, Stimuleren, Transformeren, Accommoderen) biedt ruimte voor maatwerk per regio. Toch ontbreken concrete indicatoren om gezondheid en leefkwaliteit te monitoren. Wij raden aan om per regiotype meetbare indicatoren op te nemen, zoals percentage groen nabij woningen, luchtkwaliteit en geluidhinder. Besteed bij groei en verdichting expliciet aandacht aan het voorkomen van verslechtering van de leefkwaliteit, zoals door hittestress en geluidoverlast. Zet in op zowel preventie als herstel.

Positief is dat de Nota Ruimte inzet op herstructurering van bestaande stedelijke gebieden en het gezonder, groener en toekomstbestendiger maken van deze gebieden. De Nota Ruimte stelt (*Hoofdstuk 9, p. 184*) dat in 2050 ouderen en jongere alleenstaanden een groter deel van de bevolking zullen vormen. Dit stelt nieuwe eisen aan woningen, voorzieningen en de inrichting van de leefomgeving. Echter wordt hier in de Nota geen concretisering aan gegeven. Er is behoefte aan een concreet uitvoeringsplan dat laat zien hoe ontwerpkeuzes kunnen bijdragen aan het voorkomen van eenzaamheid. Daarnaast wordt gesteld dat in landelijke gebieden en kleinere kernen de toegang tot voorzieningen zoals zorg, onderwijs en cultuur steeds moeilijker wordt door afnemend openbaar vervoer en stijgende mobiliteitskosten. Tegelijkertijd kiezen steden voor ruimte-efficiënte mobiliteit zoals fietsen en ov. Hierdoor ontstaat een mismatch, waarin mensen in het landelijk gebied auto-afhankelijkheid ondervinden, terwijl werk en voorzieningen zich concentreren in autoluwe steden. In de nota wordt hier nu nog te weinig aandacht aan besteed, vooral in de *paragrafen 9.3, 9.4* over het ruimtelijk beeld van 2050.

Verder wordt (*Hoofdstuk 9, p. 185*) gesproken over 'nationale welvaart'. Suggestie is om dit te wijzigen in 'brede welvaart'. Brede welvaart kijkt immers niet alleen naar economische groei, maar ook naar welzijn, gezondheid, leefomgeving, sociale verbondenheid en duurzaamheid, zowel nu als voor toekomstige generaties. Door deze bredere blik mee te nemen, ontstaat een realistischer en mensgerichter beeld van wat écht bijdraagt aan de kwaliteit van leven in Nederland.

Het is goed dat wordt erkend dat groen moet meegroeien met stedelijke ontwikkeling, en dat er wordt ingezet op voldoende en kwalitatief goede groene ruimte in en rond de stad (*Hoofdstuk 9, p. 206*). Dit is belangrijk, want er bestaat een verband tussen de sociaaleconomische positie van bewoners en de leefbaarheid van hun buurt. Toch blijft het beleid in de Nota Ruimte op dit punt te algemeen. Zoals het Rijk ook erkent zijn er in Nederland zo'n 900 klimaatkwetsbare wijken⁵, waar klimaatrisico's zoals hitte, droogte en overstroming samenvallen met financiële kwetsbaarheid zoals laag inkomen en lage woningwaarde. Juist in deze wijken kan gerichte investering in groen een belangrijke impuls geven aan de gezondheid, het welzijn en de leefomgeving van mensen die dat het hardst nodig hebben. Dit verdient ons inziens meer aandacht in de Nota Ruimte. Een concreet uitvoeringsplan voor vergroening van kwetsbare wijken ontbreekt, terwijl dit essentieel is voor het realiseren van een inclusieve en toekomstbestendige leefomgeving.

Het is ook positief dat de Nota Ruimte (*Hoofdstuk 9, p. 207*) stelt dat keuzes in plannen en projecten moeten bijdragen aan de verbetering van de leefomgevingskwaliteit. Tegelijkertijd ontbreekt hier aandacht voor het ontschotten van geldstromen richting regio's, wat essentieel is voor integrale gebiedsontwikkeling. Ook wordt aangegeven (*Hoofdstuk 9, p. 211*) dat bij transformatie van bedrijventerreinen naar woningbouw compensatie plaatsvindt "waar nodig", lokaal indien mogelijk en anders regionaal. Deze formulering is onduidelijk: wat wordt precies gecompenseerd, en op basis waarvan wordt bepaald of dit lokaal of regionaal gebeurt? Een nadere toelichting is gewenst.

Hoofdstuk 10 Sectoraal beleid, beleidskaarten en keuzes

De Nota Ruimte stelt in *hoofdstuk 10* dat de milieukwaliteit in Nederland in 2050 overal op orde moet zijn (p. 252), maar oppert ook de mogelijkheid tot acceptatie van ondermaatse milieukwaliteit (p. 253). Dit uitgangspunt is zorgelijk, omdat het risico bestaat dat kwetsbare groepen, die vaak wonen in gebieden waar een relatief hoge milieubelasting is door bijvoorbeeld industrie of vliegverkeer, disproportioneel worden blootgesteld. Het gaat dus niet alleen om de kwaliteit binnen een gebied (zoals een industrieterrein), maar ook om de impact op de omliggende woonomgeving. Emissie binnen normen kan nog steeds leiden tot hinder op leefniveau (immissie), zoals geur- of geluidoverlast.

Ook benadrukt de Nota het belang van kwaliteit van leven via voldoende woningen en nabijheid van voorzieningen, met aandacht voor groen en klimaatadaptief bouwen. Gezondheidsverschillen tussen wijken worden wel benoemd, maar vooral vanuit leefstijl en gezondheidsbevordering. Gezondheidsbescherming blijft onderbelicht, terwijl veel nieuwe woningbouwlocaties juist nabij infrastructuur en industrie worden gesitueerd. Dit vergroot het risico op ongezonde woonomgevingen.

Hoewel de Nota Ruimte inzet op bronaanpak (*Hoofdstuk 10, p. 253*) via innovatie en schone technieken, zoals stillere vliegtuigen, ontbreekt het perspectief van bronvermindering. Dit geldt ook voor andere domeinen, bijvoorbeeld bij gewasbescherming.

Het accepteren van verhoogde milieubelasting (*Hoofdstuk 10, p. 253*) binnen wettelijke kaders kan negatieve gezondheidseffecten hebben. Gezondheidsschade treedt al op bij niveaus onder de wettelijke milieunormen en de cumulatie van verschillende bronnen (verkeer, industrie, geur, geluid) kan leiden tot een ongezond leefklimaat. Dit raakt vooral kwetsbare groepen en vergroot gezondheidsongelijkheid. GGD GHOR Nederland benadrukt daarom het belang van het vroegtijdig integreren van gezondheidskennis in ruimtelijke ordening, om achteraf dure en minder effectieve maatregelen te voorkomen.

⁵ [Groen is geen luxe, maar een noodzakelijke investering | Ruimtelijke ordening Nederland](#)

Daarnaast benoemt de Nota Ruimte dat de Omgevingswet bestuurlijke afwegingsruimte biedt via het 'mengpaneel' (*Hoofdstuk 10, p. 256*), waarmee gemeenten lokaal normen kunnen aanpassen. Bij gebruik van de experimenteerbepaling dient aandacht te zijn voor eerdergenoemde gezondheidsrisico's.

Als het om vergroening gaat dan worden door de Nota Ruimte heen alleen de positieve effecten erkend, maar ontbreekt aandacht voor eventuele negatieve bijeffecten. Denk aan allergieën door pollen of een verhoogd risico op de eikenprocessierups. Ook kan groen op een ongeschikte locatie, zoals langs drukke wegen, juist bijdragen aan een toename van luchtvervuiling, omdat vervuilde lucht daarin blijft "hangen". Groen moet dus zorgvuldig worden aangelegd. Het juiste type op de juiste plek, met oog voor gezondheid en veiligheid.

In hoofdstuk 10 van de Nota Ruimte staat dat de geldende wet- en regelgeving voor het combineren van functies in gebieden wordt gevolgd. Bij het combineren van functies in gebieden is het belangrijk om niet alleen uit te gaan van de geldende wet- en regelgeving, maar ook van bredere advieswaarden van de Wereld Gezondheidsorganisatie (WHO). Hoewel deze waarden niet altijd haalbaar zijn, helpen ze bij een evenwichtige afweging tussen gebiedspotentie en gezondheid. Exclusief vasthouden aan wettelijke normen kan leiden tot een gebiedsinrichting, waarbij welzijn en gezondheid onvoldoende meegenomen worden.

In de nota wordt gesproken over (omgevings)veiligheid, maar slechts vrij summier. In hoofdstuk 10 is er vooral veel aandacht voor waterveiligheid en nationale veiligheid (waaronder defensie en defensie-oefen en munitieterreinen). Met betrekking tot de bereikbaarheid voor hulpdiensten is er slechts eenmaal aandacht voor de overheidshulpdiensten door de zin: *Wel moet er ruimte beschikbaar blijven voor noodzakelijk autoverkeer, zoals hulpdiensten.* (p. 287). Het is wenselijk dat er in de nota meer aandacht is voor omgevingsveiligheid en de effecten van ruimtelijke ontwikkelingen op de inzet van hulpverleningsdiensten.

Er wordt in hoofdstuk 10 ook aangegeven dat "voldoende zorgvoorzieningen" een aandachts- en zorgpunt is, maar concrete eisen/ wensen worden niet gesteld. De nota Ruimte benoemt op p. 305 dat het Rijk verkent hoe het sociale en fysieke domein beter kunnen samenwerken bij het stellen van kaders en het maken van nationaal sectoraal beleid rondom voorzieningen. Het is wenselijk dat dit wordt versterkt, bijvoorbeeld door op p. 304 toe te voegen dat het streven is om bij de bouw van nieuwe wijken of verdichting van bestaande wijken actief rekening te houden met het toevoegen van maatschappelijke voorzieningen.

Onder klimaatadaptatie wordt de relatie met Rijkswegen gelegd. Rijkswegen zijn onderdeel van vitale infrastructuur. Vitale infrastructuur bevat meer, en zeker ook andere nog kwetsbaardere varianten: eigenlijk alles in de energie infrastructuur: productie en transport van o.a. gassen (incl. waterstofdragers-), elektra en drink- en afvalwater. Het is van belang om hierbij de verschillende aspecten, waaronder veiligheid en gezondheid, goed in beeld te houden.

Hoofdstuk 12 Regie en samenwerking

Hoewel de Nota Ruimte (*Hoofdstuk 12, p. 321*) "een goede en gezonde leefomgevingskwaliteit" als eerste nationaal belang benoemt, ontbreekt een duidelijke definitie en concrete uitwerking van wat dit inhoudt. Belangrijke gezondheidsaspecten zoals milieukwaliteit, groen, beweging en gezonde voeding worden slechts impliciet genoemd.

Daarnaast wordt in de Nota Ruimte geen gebruik gemaakt van de informatie uit de Volksgezondheidstoekomstverkenning (VTV) van het RIVM. De VTV biedt waardevolle inzichten over onder andere gezondheidsverschillen, klimaatrisico's en toekomstige zorgopgaven. De reden waarom de VTV niet is gebruikt is onduidelijk. Daarom wordt opgeroepen om de VTV beter te benutten en helder te formuleren wat een gezonde leefomgeving inhoudt, zodat gezondheid structureel en preventief wordt meegenomen in ruimtelijk beleid en niet alleen wanneer het economische impact heeft.

Over het algemeen zou in alle nationale, provinciale en gemeentelijke opgaven de relatie met gezondheid en een gezonde leefomgeving expliciet en navolgbaar moeten worden meegenomen. Voor het realiseren van een gezonde leefomgeving is het essentieel om hier tijdig

aandacht aan te besteden en bewust na te denken over de mogelijke gezondheidseffecten van beleidskeuzes.

Betrek de expertise van GGD en GHOR

Tot slot, in alle ontwikkelingen die de gezondheid en de veiligheid in de fysieke leefomgeving raken, is het van belang om de kennis en expertise van de GGD en de GHOR te betrekken en te laten meewegen. Borg deze rol in de Nota Ruimte. Op deze manier kunnen we met elkaar bouwen aan een gezonde en veilige leefomgeving voor nu en in de toekomst.